

בס"ד.

חשוב למען מורה החיילים שידעו שאם חס ושלום יפלו בשבי האויב, ממשלת ישראל וצה"ל ינקטו כל זימה מבצעית, דוגמת מבצע אנטבה או המבצע לשחרור החייל נחשון וקסמן לשחרורם.

אך מעבר לשיקול של העלאת המורל ולנסוך כטחון אצל החיילים יש כאן היתר הלכתי לעשות מבצעים מעין אלה, אף שהם כרוכים בסיכון חיי אדם ואף שאין ביטחון שיוכתרו בהצלחה, וזאת משום שהם חלק מן הפעילות המלחמתית. דוגמאות:

שו"ת עיץ אלעזר חלק יב סימן נ

במלחמה אם חייל מחויב או ראשי להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל את חבריו החייל מסכנה כגון שמוטל פצוע בשטח מסוכן וחשוף לאויב וכדומה...

ונשאלתי מה יהא הדין בזה במלחמה, אם חייל מחויב או ראשי להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל את חבריו החייל מסכנה ודאית, כגון שמוטל פצוע בשטח מסוכן וחשוף לאויב ואם לא ימהר ויחיש להוציא אותו מהשטח ימות בודאי מפצעיו, וכל הדומה לזה...

לאחר העיון נראה דיש לומר דבמלחמה שאני, וכשם שהותרה עצם המלחמה למסיבותיה ולמשימותיה ולהכניס בסכנה עם רב, כך אחת מהלכותיה היא שכל אחד ואחד מאנשי הקרב מחויב למסור את נפשו להציל את משנהו מסכנה שנקלע בה מגרמת המלחמה...

ועוד יעוין בשו"ת משפט כהן (סימן קמ"ג בסוף הסימן) שמגדיר בדומה לזה, והוא, שעניני הכלל דמלחמות יוצאים הם מהכלל דוחי בהם, שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרוחה, אלא דמלחמה והלכות צבור שאני וכו' ואי אפשר ללמוד מזה למקום אחר עיין שם.

למדנו מזה ב' הגדרות הא דמלחמה שאני: הא' - מפני שכך נוסד העולם, והב' - מפני דהלכות צבור והנהגת המדינה שאני...

ומכיון שכן מסתבר לומר, דכשם שאי אפשר ללמוד מהמותר במלחמה למקום אחר, כך אי אפשר גם ללמוד מהאסור במקום אחר לגבי מלחמה, וכשם שהכלל של וחי בהם לא חל במלחמה, כך הכלל של חייר קודמים גם כן לא חל במלחמה אלא כאיש אחד מחויבים למסור כל אחד ואחד את נפשו בעד הצלת חייו של משנהו, וכנס זה גם כן בכללי הלכות ציבור והנהגת המדינה ותקנתה.

...ואם כן הוא הדין יש לומר בכהאי גוונא גם בנוגע למלחמה, דמכיון שמצינו שלא הקפידה התורה בה על איבוד נפשות מישראל לא ילפינו לה משאר ספיקות בעלמא שלא מחויב ליכנס בספק סכנה להצלת חבריו מודאי סכנה, אלא אמרינן דמלחמה שאני ולא אזלינן בה לקולא וכו"ל.

... דהתורה כתבה לרבות במלחמה דין מיוחד מה שבעלמא פטור, והוא, שבמלחמה צריך ומחויב כל אחד ואחד להכניס את עצמו בסכנה כדי לבוא לעזרת חבריו הנתון בסכנה אצל האויב...

דדין התורה בזה הוא שבמלחמה ובשדה הקרב אין הדין של חייר קודמין אלא כל או"א מחויב לחרף נפשו להציל את חבריו מסכנה אפילו כשמכניס א"ע עי"כ בודאות לידי ספק סכנה, וכן אפילו כשספק השקול הוא גם על חבריו אם בלי הצלתו ישאר בחיים או ימות או יהרג... וזהו מהלכות ציבור לתקנת המדינה וטובת העם."

בס"ד.

יוזמה מבצעית לשם שחרור חיילים

האם מותר על פי ההלכה לסכן חיילים בפעילות מבצעית לשם שחרור חיילים?

כאן אנו מסייגים, שבשווה מהסוגיה העקרונית שאנו דנים בה על שחרור חטופים תמורת פחבלים, הדיון ביוזמה מבצעית לשחרור חיילים שונה הוא:

מבצעים מעין אלה, מצאונו כדוגמתם כבר במקרא, אברהם אבינו נחלץ להציל את אחיינו לוט מן השבי, וזה לא היה כתשלום כופר אלא במבצע צבאי:

בראשית פרק יד

(ח) ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבאים ומלך גלע הוא צער וצרכו אפם מלחמה בעמק השדים: (ט) את פדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שניער ואריוח מלך אלסר ארבעה מלכים את הסמשה: (י) ועמק השדים בצרת בצרת סמר וגיסו מלך סדם ועמרה ופלו שמה והנשאים הרה נסו: (יא) ויקחו את כל רגש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו: (יב) ויקחו את לוט ואת רגשו בן אחי אברהם וילכו והוא ישב בסדם: (יג) ויבא הפליטי ויגד לאברהם העברי והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכל וצחי ענר והם בעלי ברית אברהם: (יד) וישמע אברהם כי נשבה אחיו וירק את סניכיו ולידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן: (טו) ויסלק עליהם לילה הוא וצבדיו ויבס וירדפם עד חלבה אשר משמאל לדמשק: (טז) וישב את כל הרגש וגם את לוט אחיו ורגשו השיב וגם את הנשים ואת העם:

גם בספר במדבר מצאנו שיצאו ישראל, למלחמה לשחרור שפחה אחת:

במדבר (פרשת חקת) פרק כא פסוק א - ג

(א) וישמע הכנעני מלך ערל ישב הנגב כי בא ישראל דרך האמרים וילקם בישראל וישבו מפני שבי: (ב) ויזר ישראל גדר ליהנה ויאמר אמרנו תלן את-העם הזה ביד והסרמפי את-עריהם: (ג) וישמע יהוה בקול ישראל ויסן את-הכנעני ויסרם אתהם ואת עריהם ויהרגם שם-הפיקום סרמה:

גם דוד המלך יצא להצלת בני משפחתו השבוים:

שמואל א פרק ל פסוק א - יט

(א) ויט' ויבא דוד ואנשיו ויקלג ביום השלישי ועמלקי פשוטו אל-נגב ואל-צקלג ויבא את צקלג וישרפו אתה באש: (ב) וישבו את-הנשים אשר-בה מקטון ועד-גדול לא סמיתו איש וינקחו וילכו לדרכם: (ג) ויבא דוד ואנשיו אל-העיר והנה שרפה באש ונשיהם ויבניהם ויבנותיהם נשבו: (ד) וישא דוד וקעם אשר-אתו אתיקולם ויבכו עד אשר איזבקהם גם לבנות: (ה) וישתי נשי-דוד נשבו אחינעם הירעלית וצביל: (ו) אשת נבל הפרמלי: (ז) ... וינסוק דוד ביהוה אלקיו: ... (ח) וישאל דוד ביהוה לאמר ארצה אסרי הגדוד-הנה האשגפנו ויאמר לו רדף כיי-השג פשיג והצל פציל: ... (י) וירדף דוד הוא וארבע-מאות איש ... (יט) ... והנה נטשים על-פני כל-הארץ אכלים ושתים ותגלים בכל השלל הגדול ... (יח) ויבס דוד מהגשף ועד-הערב למחרתם ולא-נמלט מקם איש כי אסר-רבע מאות איש גער אשר-רכבו על-הגמלים ונסו: (יח) ויצל דוד את כל-אשר לקחו עמלק ואת-נשתי נשיו הגיל דוד: (יט) ולא נעדר-להם מן-הקטן ועד-הגדול ועד-בנים ובנות ומשיל ועד כל-אשר לקחו להם הגל השיב דוד:

גם הגר"י אריאל שליט"א דן כסוגיה זו בהרחבה:
סיכון עצמי לשם הצלת אחרים במלחמה - האם הסיכון העצמי מותר על פי ההלכה:

הרב יעקב אריאל, באהלה של תורה, כרך ד, סימן יט

יעקב אילוז הי"ד שנפל בקרבות הבלמה של השריון במלחמת יום הכיפורים בגולן הותיר אחריו כתב יד ובו בירור הלכה על חובת ההקרבה העצמית לשם הצלתו של פצוע מלחמה. הדחף לביחורו וליבונו של בעיה זו היתה נפילתו של דודו במלחמת ששת הימים, הדוד שימש כחובש קרבי ונפל תוך כדי הגשת עזרה לפצוע.

בתקופת לימודיו של יעקב ז"ל בישיבה בעת מלחמת ההתשה התפרסמו מעשי גבורה דומים שבאחד מהם נשאל החובש, בן ישיבה, בעתונות: 'האם הסיכון העצמי מותר על פי ההלכה במקרה זה?'

הבעיה הטרידה את יעקב מאוד, הוא עיין במקורות, אספם, בשקידה וניסה להעלות מהם את המסקנה אליה הגיע לבסוף - שהמעשה לא רק מותר אלא אף מצוה.

יעקב אילוז בן נתיבות, בוגר ישיבת בני עקיבא בית יהודה בכפר מימון, תלמיד ישיבת כרם ביבנה נפל ב"א תשרי תשל"ד בנפח שבגולן במלחמת יוה"כ פ"ב 21 היה בנופלו ה' יקום דמו.

כדי להבין את תרומתו הגדולה של יעקב הי"ד לחשיבה ההלכתית בנושא זה של ההקרבה העצמית במלחמה ואשר יש לו השלכות רבות על המחשבה והמעשה והתנהגות הכלל והפרט מן הראוי לסקור כאן את מהלך הדין ההלכתי בנושא זה מאז קום המדינה ועד היום...

בשאלה זו - 'אם הצלת כלל ישראל או ציבור גדול מישראל שונה מהצלת יחידים' והשלכותיה על חובת הסתכנות של הפרט - נחלקו גדולי הדור שעבר...

מרן הרב קוק זצ"ל הקדיש לבעיה זו שלוש תשובות ארוכות (משפט כהן סימנים קמ"ב-קמ"ד) ... ותורף דבריו הוא - שאף כי מצות הצלה בדרך כלל דינה ככל מצוה אחרת בתורה שאינה נדחית מפני פקוח נפש ואין היתר או חובה לאדם להסתכן כדי לקיימה, בהצלת ציבור שאני, משום הוראת שעה. ואף כי הסמכות להורות הוראת שעה בניגוד למצות התורה מסורה לנביא או ב"ד, בדבר ברור ופשוט כהצלת כלל ישראל שליחותיה קעבדין. "כלל ישראל" לדעתו יכול להיות גם הציבור שבארץ ישראל או שבט מישראל שכן אלו קרוים "קהל" (ברייתא הוריות).

[בנקודה זו מתאפיינת השקפתו הכללית של מרן הרב קוק זצ"ל בענין כלל ישראל ... שכלל ישראל שקול ואף קודם לתורה ואף שמובטחים אנו ועומדים שכלל ישראל קיים ועומד לנצח איננו יכולים לסמוך על ההבטחה ולהימנע מהשתדלות לשם הצלת כלל ישראל].

אמנם מלחמה שאף היא כוללת סיכון למשתתפיה מותרת ואף מצווה מסיבה אחרת לדעתו, משום שיציאה למלחמה נעשית ע"י המלכות וכשם שמלך רשאי להוציא אנשים להורג מדיני המלכות ובהוראת שעה כן רשאי לסכן את חייליו במלחמות.

וחידוש גדול מוסיף כאן מרן הרב זצ"ל שאפילו כשאין מלך בישראל מסורות סמכויותיו להנהגה הציבורית הממלאת את תפקידו ולפיכך גם בימינו יש היתר וחובה להסתכן ביציאה למלחמה...

מבצע אנטבה בהלכה | הגרע"י זצ"ל | שו"ת יביע אומר חלק י - חושן משפט סימן ז

ביום כ"ט סיון תשל"ו, נחטף מטוס של חברת אייר פראנס שהיה בדרכו מפר"ז לישראל, על ידי מחבלים. במטוס החטוף היו הרבה נוסעים, ובתוכם מאה וארבע יהודים שהיו בדרכם לישראל. המטוס הונחת באוגנדה שהוא מרוחק ארבעת אלפים ק"מ מישראל. באוגנדה קיבלו המחבלים סיוע משלטונות אוגנדה שהם שונאי ישראל. שם שוחררו כל הנוסעים מלבד היהודים שביניהם. החוטפים הציגו אולטימטום, שבו דרשו כי בתוך ארבעים ושמונה שעות ישוחררו חבריהם, ארבעים מחבלים הכלואים בישראל, ואם לא הם יפגעו בבני הערובה הנמצאים בידם.

והועלתה השאלה: האם על פי ההלכה יש לשחרר את המחבלים הכלואים בישראל כדרישת החוטפים, על מנת להציל את חייהם של החטופים היהודים, או שמא יש לומר שמלבד שעל ידי כך פותחים פתח לחטיפות נוספות כדי לסחוט שחרור מחבלים נוספים לאחר שצילחו במדינתם זו, עוד יש לחוש שקרוב לודאי שהמחבלים אשר ישוחררו מכלאם, ינסו לחדור שנית למדינת ישראל להרוג ולרצוח אנשים נשים וטף, ונמצא שבכדי להציל את היהודים החטופים מודאי סכנה, מעמידים את היישוב, בפרט בערי הספר, על כל פנים בספק סכנה ממש...

על כל פנים בנידון דידן שאין כל ספק שבאו על עסקי נפשות, ודאי שיוצאים עליהם בכלי זין, ומחללים עליהם שבת להצילם, אם המבצע מתוכנן היטב על ידי מומחים צבאיים, באופן שקרוב לודאי שיצליח ה' בידם להציל את החטופים באוגנדה, אף על פי שישנן היות הפתעות שאינן צפויות מראש, כמו שקרה בעוה"ר בילדי "מעלות", מכל מקום הרי בכל מלחמה ישנן סכנות האורבות, וכזה וכזה תאכל החרב, ואפילו הכי אמרו חז"ל שצריכים לצאת בכלי זין ולחלל שבת להצלתם, ואסור להתמהמה עד למוצ"ש, כנ"ל, והתורה לא תסמוך על הנס וכמ"ש הרמב"ן. וכ"כ המנחת חינוך (מצוה תכה), שמצות הריגת שבעה עממים היא אפילו במקום סכנה, דנהי דכל המצוות נדחות במקום פקוח נפש, מכל מקום מצוה זו שציוותה התורה להלחם עמהם, ודרך העולם שנהרגים משני הצדדים במלחמה, וידוע שהתורה לא תסמוך על הנס, כמבאר ברמב"ן, על כרחך שדחיה פקוח נפש במקום הזה ומצוה להרוג בהם אף כשיש סכנה בדבר ... ומכל שכן שאין איסור בזה אם נהרגים בשעת מלחמה להציל החטופים, דהוי מלחמת מצוה ... מכל מקום במלחמת מצוה לכ"ע מצוה להציל אף כשיש סכנת נפשות, וכאן נחשב למלחמת מצוה... ולכן גם כאן בהיות שהיה הדבר דחוף להצילם שעה אחת קודם, (בטרם יפוג תוקף האולטימטום שהוא יום ראשון בצהרים, לאחר הארכה מיום חמישי), היה מותר להטיס את כל המטוסים עם החיילים והרופאים וכל הכוון בזה, כדי להחיש מפלט לחטופים הנצורים בבית הנתיבות של שדה התעופה באוגנדה, לשבור זרוע רשעים, ולהביא את החטופים לחוף מבטחים, ואין לומר הרי בדינו להיעתר לדרישת הטרוריסטים החוטפים לשחרר את ארבעים המחבלים מכלאם, מבלי להצטרך לחלל שבת ומבלי לסכן חיי מאת היהודים החטופים, שעל כל פנים הרי יש גם בזה חשש סכנה לעתיד, הן על ידי המחבלים המשתחררים, והן שעל ידי ששיגו את מבוקשם יש לחוש פן יאמרו ידנו רמה, וימסרו עצמם לחטוף מטוסים נוספים על נוסעיהם היהודים, ויבואו בדרישות מופרזות כהנה וכהנה, עד שיגיע הדבר לסכנת נפשות ממש..."